

คติหิ้งพระไทใหญ่: จริยธรรมและจารีตของชาวไทใหญ่

ในเขตอำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย*

Tai Yai Buddhist Altar: Ethics and Customs of Tai Yai People in

Mae Sai District, Chiang Rai Province

ประสารน เล้าอรุณ

Prasarn Lao-aruen

มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง

Mae Fah Luang University

Email: prasarn.lao@mfu.ac.th

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวคิดทางด้านจารีต และจริยธรรมทางพุทธศาสนา ที่ปรากฏในวัฒนธรรมการจัดหิ้งพระภายในบ้านของชาวไทใหญ่ในเขตอำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย อันส่งผลกระทบต่อคติความเชื่อและค่านิยมของชาวไทใหญ่ในการดำเนินชีวิตประจำวัน งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึก และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม พื้นที่ศึกษาคือชุมชนของชาวไทใหญ่ป่ายาง ผาแตก หมู่ 10 ตำบลเวียงพางคำ และบ้านเกาะทราย หมู่ 7 ตำบลแม่สาย ในอำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงรายผลการวิจัยพบว่าประเด็นเรื่องจุดมุ่งหมาย องค์กรประกอบและค่านิยมในการจัดหิ้งพระนั้นการจัดหิ้งพระของชาวไทใหญ่นั้น สะท้อนให้เห็นถึงวิธีการมองโลกและการให้ความหมายต่อธรรมชาติและสังคมรอบกายโดยมีการจัดลำดับความสำคัญของสรรพสิ่งรอบกาย ออกเป็นชั้นสูง-ต่ำ (Hierarchy) เช่นการจัดลำดับการให้ความสำคัญเป็นแบบสูง-ต่ำ อีกทั้งยังสร้างสำนึกความเป็นชาติพันธุ์ ก่อให้เกิดความรักและผูกพันในถิ่นกำเนิด เป็นการเชื่อมโยงมิติทางจิตวิญญาณของตนเองกับสิ่งที่เชื่อมั่น ศรัทธา และภูมิหลังของตนเอง ในส่วนผลการศึกษาเรื่องจารีตและจริยธรรมที่เกี่ยวข้องกับหิ้งพระและความเห็นต่อในพิธีกรรมการจัดตั้งหิ้งพระใน

*Received August 12, 2019; Revised August 12, 2019; Accepted October 20, 2019

300 วารสาร มจร พุทธปัญญาปริทรรศน์ ปีที่ 4 ฉบับที่ 3 (กันยายน – ธันวาคม 2562)

ปัจจุบันนั้นพบว่า มีแนวความคิดที่เกี่ยวข้องกับจารีตและจริยธรรมที่เกี่ยวข้องกับความประพฤติ และแนวทางในการปฏิบัติที่ส่งผลต่อการดำเนินชีวิตหลายประการ และการจัดตั้งหิ้งพระนั้นยังเป็นสิ่งจำเป็นของครอบครัวชาวพุทธเพราะถือเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจของสมาชิกทุกคนในครอบครัว

คำสำคัญ: พุทธศาสนา; หิ้งพระ; จริยธรรม

Abstract

This research aims to study Buddhist ethical and customs concepts present in the Buddhist altar of Tai Yai people in Mae Sai district, Chiang Rai province which effect beliefs and values in their daily life. This research is a qualitative and survey study. Research data was obtained through documents, in-depth interview and non-participatory observation. The area of study is the communities of Tai Yai people in Ban Pa Yang Pha Tak village, Moo 10, Wiang Phang Kham subdistrict and Ban Ko Sai, Moo 7, Mae Sai Subdistrict, Mae Sai District, Chiang Rai Province. The study found that the objectives, composition and arrangement of Buddhist altar of Tai Yai people reflects the holistic and hierarchical view of Tai Yai people towards the world and how they give the meaning to their natural surroundings and society. It also creates an ethnical conscience, bonding sense of their homeland which is the spiritual linkage to their beliefs, faith and background. The study of customs and ethics also related to the Buddhist altar revealed that there are concepts related to customs and ethics which associated to behaviour and practices that affect many aspects of life. The opinions of the new generation towards the establishment of Buddhist altar showed that the altar is still a necessity for the Buddhist family because it is considered as the pillar to hold the spiritual of all members of the family.

Keywords: Buddhism; Altar; Ethics

บทนำ

ชาวไทยใหญ่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งที่มีประวัติความเป็นมาที่ไม่แน่นอน เนื่องจากหลักฐานการอพยพย้ายถิ่นของชาวไทยใหญ่นั้น มีหลายหลักฐานที่ได้กล่าวถึงการอพยพย้ายถิ่นของชาวไทยใหญ่และมีข้อมูลที่แตกต่างกันไปบ้าง บางส่วนกล่าวว่า ชาวไทยใหญ่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยกระจายอยู่เป็นอาณาบริเวณกว้างขวางในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ตั้งแต่เขตมณฑลกว๋างสีด้านตะวันตกเฉียงใต้ของประเทศจีนปัจจุบัน ไปจนถึงทางทิศตะวันตกบริเวณส่วนเหนือของประเทศเวียดนาม ลาว รวมไปถึงทางภาคเหนือและตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย มณฑลยูนนาน ในภาคใต้ของประเทศจีน รัฐฉานในเขตประเทศพม่า ตลอดจนบริเวณลุ่มแม่น้ำพรหมบุตรในรัฐอัสสัม ประเทศอินเดีย (Meesathan, 2001)

ชาวไทยใหญ่ส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ และมีวิถีชีวิต วัฒนธรรม ตลอดจนจารีตต่าง ๆ สอดคล้องและผูกพันอยู่กับแนวความคิดและความเชื่อทางพุทธศาสนาอย่างลึกซึ้ง ความเชื่อทางพุทธศาสนานั้นเป็นพื้นฐานของการกระทำ ทั้งในเรื่องของการดำเนินชีวิตประจำวันหรือกำหนดแนวทางการปฏิบัติในด้านต่าง ๆ ของชาวไทยใหญ่ และความเชื่อนั้นส่วนมากแล้วจะถูกถ่ายทอดทางวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมของผู้คนในสังคม แนวความเชื่อและคตินิยมทางพุทธศาสนานั้นได้มีอิทธิพลต่อแนวทางการดำเนินชีวิตของชาวไทยใหญ่มากมายอย่างยาวนาน เชื่อในเรื่องของกุศลผลบุญ บาปบุญคุณโทษ หรือการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาต่าง ๆ ซึ่งศาสนาพุทธเข้ามาเผยแพร่ในหมู่ชนชาวไทยใหญ่มากขึ้น ในช่วงปี พ.ศ. 2015 ในสมัยที่ชาวไทยใหญ่อาศัยอยู่กันอย่างหนาแน่นบริเวณรัฐฉาน ประเทศสหภาพพม่าและเฟื่องฟูมากขึ้นตามลำดับ ชาวไทยใหญ่เป็นกลุ่มคนที่มีความเชื่อและความศรัทธาในพุทธศาสนาตั้งแต่เมื่อครั้งที่อาศัยอยู่ในรัฐฉาน และเมื่อกลุ่มคนเหล่านั้นย้ายถิ่นที่อยู่ เข้ามาอาศัยและทำงานในจังหวัดเชียงรายก็ยังคงนับถือพุทธศาสนาและได้เป็นศรัทธาวัดไทใหญ่ในจังหวัดเชียงรายด้วย (Meesathan, 2001)

แนวความคิดเรื่องการจัดหิ้งพระนั้น มีอยู่ในหมู่ของพุทธศาสนิกชนมาอย่างยาวนาน เพื่อเสริมความเป็นสิริมงคลให้กับผู้อยู่อาศัยภายในบ้าน ดังนั้นตามบ้านเรือนของพุทธศาสนิกชนจึงมักมีหิ้งพระหรือโต๊ะหมู่บูชาเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ จะใหญ่บ้างหรือเล็กบ้าง ตามกำลังศรัทธาและขนาดพื้นที่ของบ้านเรือนที่อาศัยอยู่ (Papichit, 2006)

การจัดหิ้งพระ (แข่งเจ้าพะลา) หรือโต๊ะหมู่บูชา เป็นวัฒนธรรมประจำชาติไทใหญ่มากมาย สามารถมองในเชิงสัญลักษณ์ได้ว่า การจัดหิ้งพระเป็นเสมือนสัญลักษณ์เตือนจิต

พุทธศาสนิกชน (ทั้งฆราวาส และพระภิกษุสงฆ์) ให้มีจิตสำนึกและเกิดความศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา เนื่องจากการจัดหิ้งพระที่บ้านนั้น ต้องมีการอัญเชิญพระพุทธรูปประดิษฐานบนหิ้งตรงกลางที่สูงที่สุดเสมือนหนึ่งพระพุทธรูปเจ้าได้ประทับอยู่ตลอดเวลา (Chandhrasoon, 2002) ซึ่งช่วยย้ำเตือนให้ชาวพุทธเราได้ซาบซึ้งในพระปัญญาธิคุณของพระพุทธรูปองค์ที่ทรงตรัสรู้ได้ด้วยพระองค์เองและการบูชาพร้อมเครื่องบูชาตามคตินิยมของชาวพุทธซึ่งเป็นประเพณีสืบต่อมาจากสมัยพุทธกาล

หากมองการจัดหิ้งพระในเชิงวัฒนธรรม การจัดหิ้งพระนั้นยังเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สะท้อนให้เห็นถึงภูมิปัญญาของบรรพบุรุษชาวไทยที่สร้างและสั่งสมมาในอดีต อันเป็นการแสดงความเคารพ การแสดงกตัญญูตเวทิตา ซึ่งจะเห็นได้จากการจัดเครื่องสักการบูชาประเภทพานพุ่มดอกไม้ งานพุ่มเทียน การจัดแจกัน การตกแต่งโต๊ะหมู่บูชาดอกไม้ตลอดจนการสร้างสรรคภาชนะที่รองรับการจัดตั้งเครื่องบูชาชนิดต่างๆ ทั้งนี้ มักมีคตินิยม หรือธรรมเนียม ในการหันหน้าโต๊ะหมู่บูชา ไปในทิศทางต่าง ๆ กัน (Chaiyotha, 2003)

ในการจัดหิ้งพระนั้น มีคติความเชื่อแฝงอยู่หลายด้าน โดยทั่ว ๆ ไปมักให้ความสำคัญในการจัดวางทิศทางของหิ้งพระ และโต๊ะหมู่บูชาที่เป็นสิ่งสำคัญดังที่ได้กล่าวมาแล้วในเบื้องต้น โดยมักจะหันไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ทิศตะวันออก หรือทิศเหนือ การหันไปทางทิศใต้และทิศตะวันตก เป็นสิ่งไม่ดี ซึ่งอาจเกิดสิ่งที่ไม่เป็นมงคล และการไม่รุ่งเรืองของหน้าที่การงานต่างๆของคนในบ้านตามความเชื่อถือที่มีต่อ ๆ กันมา

หลักการจัดวางหิ้งพระหรือโต๊ะหมู่บูชา นั้น มักจะจัดตามอาวุโสโดยมีลำดับการจัดวาง เช่น ชั้นบนสุดได้แก่ พระพุทธรูป โดยมีองค์ใหญ่สุดเป็นพระประธาน และมีพระพุทธรูปอื่นๆ เป็นบริวารลดหลั่นกันลงมา ลำดับต่อมาอาจเป็นพระอริยสงฆ์ที่เจ้าของบ้านให้ความนับถือ (Wasi, 1997) ซึ่งจะจัดให้ลดหลั่นลงมาตามอาวุโสเช่นเดียวกัน นอกจากนั้นแล้ว ยังปรากฏแนวความเชื่อเรื่องวันเกิด และปีเกิดของเจ้าของบ้านในการเลือกทิศทางในการตั้งหิ้งพระ หรือปางของพระพุทธรูปองค์ประธานบนหิ้งพระด้วย

จะเห็นได้ว่าการจัดบูชาหิ้งพระนั้นมีอิทธิพลต่อคติความเชื่อและค่านิยมของชาวไทยใหญ่ในการดำเนินชีวิตประจำวัน มีข้อกำหนดทางจารีตอย่างไรอันส่งผลกระทบต่อคติความเชื่อและค่านิยมของชาวไทยใหญ่ในการดำเนินชีวิตประจำวันรวมถึงความเชื่อและพิธีกรรม โดยจะสามารถเชื่อมโยงแนวคิดให้สอดคล้องกันกับ คติ ความเชื่อ ทางพระพุทธศาสนา เพื่อช่วยสร้าง

ปฏิสัมพันธ์อันดี ระหว่างคนในครอบครัว เครือญาติ ตลอดจนสร้างความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนให้ดียิ่งขึ้น โดยมีพระพุทธศาสนาเป็นศูนย์รวมในการเชื่อมโยงสายสัมพันธ์อันดีงามนี้ตลอดไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาแนวคิดทางด้านจารีต และจริยธรรมทางพุทธศาสนาที่ปรากฏในวัฒนธรรมการจัดหิ้งพระภายในบ้านของชาวไทยใหญ่ในเขตอำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง คติหิ้งพระไทใหญ่ จริยธรรมและจารีตของชาวไทยใหญ่ในเขตอำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงรายครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพและเชิงสำรวจ โดยวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึก และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม เพื่อหาข้อเท็จจริงเกี่ยวกับแนวความคิดทางจริยธรรม และข้อกำหนดทางจารีตในความเชื่อของชาวไทยใหญ่ผ่านวัฒนธรรมการจัดหิ้งพระในบ้าน อันส่งผลกระทบต่อคติความเชื่อและค่านิยมของชาวไทยใหญ่ในการดำเนินชีวิตประจำวัน โดยพื้นที่ศึกษาได้แก่ชุมชนชาวไทยใหญ่ 2 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านป่ายางผาแตก หมู่ 10 ตำบลเวียงพางคำ และบ้านเกาะทราย หมู่ 7 ตำบลแม่สาย ในอำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย มีขั้นตอนการศึกษา ดังต่อไปนี้

1. ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย
2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
3. ขอบเขตของการวิจัย
4. การเลือกกลุ่มประชากร

ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่องคติหิ้งพระไทใหญ่: จริยธรรมและจารีตของชาวไทยใหญ่ในเขตอำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงรายนี้ ได้มีการศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง เช่น พระไตรปิฎก อรรถกถา หนังสือวิชาการ วิทยานิพนธ์ วารสาร สื่อออนไลน์ และสื่ออื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง รวมถึงประสานงานติดต่อกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อขอคำแนะนำและ

ความช่วยเหลือในการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์ประชากรกลุ่มตัวอย่าง ในส่วนของการวิเคราะห์ข้อมูลนั้น ได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากเอกสารที่เกี่ยวข้อง รวมถึงข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ ซึ่งเป็นข้อมูลเชิงคุณภาพโดยใช้วิธีพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) จากนั้นจึงสรุปผลและอภิปรายผลแบบบรรยายตามกรอบแนวทางการเก็บรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อตอบคำถามตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่องคติหิ้งพระไทใหญ่: จริยธรรมและจารีตของชาวไทใหญ่ในเขตอำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย ในครั้งนี้ใช้เครื่องมือวิจัย 2 ลักษณะ คือ

1. คัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา หนังสือวิชาการ วิทยานิพนธ์ วารสาร สื่อออนไลน์
2. แบบสัมภาษณ์ โดยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก กลุ่มประชากรที่ใช้ในการศึกษาได้แก่ ชุมชนชาวไทใหญ่ 2 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านป่ายางผาแตก หมู่ 10 ตำบลเวียงพางคำ และบ้านเกาะทราย หมู่ 7 ตำบลแม่สาย ในอำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย ซึ่งในแบบสัมภาษณ์นี้มีข้อความทั้งหมด 4 ข้อใหญ่ คือ

- 1) จุดมุ่งหมายของของการจัดตั้งหิ้งพระ
- 2) องค์ประกอบและค่านิยมของการจัดตั้งหิ้งพระ
- 3) จารีตและจริยธรรมที่เกี่ยวข้องกับหิ้งพระ
- 4) ความเห็นต่อในพิธีกรรมการจัดตั้งหิ้งพระในปัจจุบัน

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตด้านพื้นที่
การวิจัยครั้งนี้ ได้เลือกพื้นที่ชุมชนของชาวไทใหญ่ที่อาศัยอยู่ในเขตอำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย เป็นพื้นที่ในการศึกษาจำนวน 2 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านป่ายางผาแตก หมู่ 10 ตำบลเวียงพางคำ และบ้านเกาะทราย หมู่ 7 ตำบลแม่สาย ในอำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย
2. ขอบเขตด้านเนื้อหา

การวิจัยครั้งนี้จะศึกษาแนวความคิดทางจริยธรรม และข้อกำหนดทางจารีตในความเชื่อของชาวไทใหญ่ผ่านวัฒนธรรมการจัดหิ้งพระภายในบ้าน อันส่งผลกระทบต่อคติความเชื่อ และค่านิยมของชาวไทใหญ่ในการดำเนินชีวิตประจำวัน ข

การเลือกกลุ่มประชากร

การศึกษาครั้งนี้ เป็นการศึกษาเกี่ยวกับพื้นที่ชุมชนของชาวไทใหญ่ โดยทำการศึกษากับชุมชนของชาวไทใหญ่ 2 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านป่ายางผาแตก หมู่ 10 ตำบลเวียงพางคำ และบ้านเกาะทราย หมู่ 7 ตำบลแม่สาย ในอำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย โดยทำการเลือกกลุ่มประชากรในหมู่บ้านที่ต้องการศึกษาออกเป็น 2 กลุ่ม คือกลุ่มบ้านที่ทำการปลูกสร้างมากกว่า 20 ปี และกลุ่มที่ทำการปลูกสร้างน้อยกว่า 20 ปี กลุ่มละ 5 หลังคาเรือน โดยทำการคัดเลือกผ่านผู้นำทางศาสนาคือเจ้าอาวาสของวัดในชุมชน หรือผู้นำที่ชุมชนให้ความนับถือ จุดประสงค์ในการเลือกกลุ่มประชากรครั้งนี้คือเพื่อศึกษาเปรียบเทียบให้เห็นถึงความเหมือนหรือแตกต่างของคติความเชื่อที่อาจเปลี่ยนแปลงไป หากมิติทางเวลาและสภาพสังคมได้มีการเปลี่ยนแปลงไป

ผลการวิจัย

จุดมุ่งหมายของของการจัดตั้งหิ้งพระ

จากการศึกษาเรื่องจุดมุ่งหมายของการจัดตั้งหิ้งพระของชาวไทใหญ่พบว่ากลุ่มประชากรทั้ง 2 กลุ่ม คือกลุ่มบ้านที่ทำการปลูกสร้างมากกว่า 20 ปี และกลุ่มที่ทำการปลูกสร้างน้อยกว่า 20 ปีของทั้งสองหมู่บ้าน มีจุดมุ่งหมายของของการจัดตั้งหิ้งพระคล้ายคลึงกัน คือ การจัดหิ้งพระนั้น มีจุดหมายเพื่อรำลึกถึงพระพุทธคุณ พระธรรมคุณ และพระสังฆคุณ รวมถึงเป็นการรำลึกถึงบรรพบุรุษผู้ล่วงลับ

จากที่ได้สังเกตหิ้งพระของทุกบ้านของกลุ่มประชากรในการศึกษา พบว่าบนหิ้งพระของทุกบ้าน มีการบูชาพระพุทธรูป คัมภีร์ทางศาสนา หนังสือสวดมนต์ และมีการบูชาพระสงฆ์ โดยพบรูปพระสงฆ์ที่ให้ความเคารพ ทั้งที่ยังมีชีวิตอยู่และที่ได้มรณภาพไปแล้ว ปรากฏอยู่บนหิ้งพระของแต่ละบ้านด้วย

องค์ประกอบและค่านิยมของการจัดตั้งหิ้งพระ

จากการศึกษาในเรื่องขององค์ประกอบและค่านิยมการจัดตั้งหิ้งพระนั้น กลุ่มประชากรทั้ง 2 กลุ่ม คือกลุ่มบ้านที่ทำการปลูกสร้างมามากกว่า 20 ปี และกลุ่มที่ทำการปลูกสร้างมาน้อยกว่า 20 ปีของทั้งสองหมู่บ้าน พบว่ามีความเหมือนกันคือ การจัดหิ้งพระนั้นมักจะทำพร้อมกับการทำบุญขึ้นบ้านใหม่ หรือทำบุญบ้านปกติ โดยมีการนิมนต์พระสงฆ์จำนวน 5 รูปมาประกอบพิธีกรรม โดยเชื่อว่าเป็นสิริมงคลของเจ้าของบ้าน โดยในวันนั้นจะมีถวายภัตตาหารและการเทศนาธรรมด้วย ในการกำหนดวันที่จะทำพิธีทำบุญขึ้นบ้านใหม่ หรือทำบุญบ้านซึ่งจะมีการจัดขึ้นหิ้งพระนั้นจะมีการกำหนดวันที่โดยอาศัยดูจากปฏิทินฤกษ์ยามมงคลประกอบกัน ซึ่งถ้าเป็นผู้เฒ่าผู้แก่จะใช้ปฏิทินฤกษ์ยามมงคลที่เป็นภาษาไทยขึ้น แต่ก็จะมีฉบับแปลเป็นภาษาไทยสำหรับคนรุ่นใหม่ที่ไม่รู้ภาษาไทยขึ้นด้วยเช่นกัน

จากการศึกษาพบว่ากลุ่มบ้านที่ทำการปลูกสร้างมามากกว่า 20 ปี ของทั้ง 2 หมู่บ้าน มีทิศทางการจัดหิ้งพระที่คล้ายคลึงกัน โดยจะจัดด้านหน้าหิ้งพระให้หันหน้าไปทางทิศตะวันออกหรือจัดวางหิ้งพระไว้ที่มุมด้านทิศตะวันออกของบ้าน โดยมีลักษณะการจัดวางหิ้งพระเป็นชั้นลดหลั่นไปตามลำดับบนผนังบ้าน

จากการศึกษาพบว่าการจัดโต๊ะหมู่บูชาแทนการจัดหิ้งพระในกลุ่มประชากรที่ทำการปลูกสร้างบ้านมาน้อยกว่า 20 ปีจำนวน 2 หลัง ของบ้านป่ายางผาแตก หมู่ 10 ตำบลเวียงพางคำ และ จำนวน 1 หลังของบ้านเกาะทราย หมู่ 7 ตำบลแม่สาย อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย ซึ่งจะมีการจัดโต๊ะหมู่บูชาไว้ในห้องพระที่จัดเฉพาะ โดยมีการตกแต่งหิ้งพระตามความพอใจและตามฐานะทางเศรษฐกิจของเจ้าของบ้าน ซึ่งแตกต่างไปจากกลุ่มบ้านที่ทำการปลูกสร้างมามากกว่า 20 ปีที่จะมีการจัดเป็นหิ้งพระไว้ในพื้นที่ส่วนกลางหรือห้องโถงโดยมีหลักการจัดวางไปตามทิศทางที่ได้กล่าวมาข้างต้น

จากการสำรวจบนหิ้งพระหรือโต๊ะหมู่บูชาของกลุ่มประชากรทั้ง 2 กลุ่ม คือกลุ่มบ้านที่ทำการปลูกสร้างมามากกว่า 20 ปี และกลุ่มที่ทำการปลูกสร้างมาน้อยกว่า 20 ปีของทั้งสองหมู่บ้านพบว่าการจัดวางพระพุทธรูป รูปถ่ายของเจดีย์หรือพระธาตุที่เจ้าของบ้านให้ความนับถือ คัมภีร์ทางศาสนา หนังสือสวดมนต์ รวมถึงรูปถ่ายของพระสงฆ์ที่มีชื่อเสียง โดยมีความแตกต่างกันในเรื่องของลักษณะพระประธานบนหิ้งพระหรือบนโต๊ะหมู่บูชา รูปพระธาตุหรือเจดีย์ประจำวันเกิด รวมถึงพระสงฆ์ที่เจ้าของบ้านแต่ละรายให้ความเคารพนับถือ อีกทั้งยังพบว่า

มีการวางรูปพระบรมฉายาลักษณ์และพระบรมฉายาติศลักษณ์ของบูรพมหากษัตริย์ สมเด็จพระราชินี และเหล่าบรรดาพระบรมวงศานุวงศ์หลายพระองค์ รวมถึงอัฐิของบรรพบุรุษที่ล่องลับไปแล้วบนหิ้งพระอีกด้วย

จากการศึกษายังพบอีกว่าในการจัดหิ้งพระของกลุ่มประชากรทั้ง 2 กลุ่ม คือกลุ่มบ้านที่ทำการปลูกสร้างมามากกว่า 20 ปี และกลุ่มที่ทำการปลูกสร้างมาน้อยกว่า 20 ปีของทั้ง 2 หมู่บ้านนั้น ยังพบเอกสาร ภาพถ่ายของวัด เจดีย์ พระอริยสงฆ์ รวมถึงเจ้าฟ้าอดีตผู้ครองเมืองเชียงตุงอีกหลายองค์อยู่บนหิ้งพระด้วย

ในส่วนของเอกสารที่พบนั้นเป็นเอกสารที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาเป็นส่วนใหญ่ เช่น คัมภีร์ทางศาสนาที่พิมพ์เป็นภาษาไตชิน เอกสารใบบอกบุญรวมถึงใบอนุโมทนาบัตรในการร่วมบริจาคเพื่อทำการสร้างศาสนสถานหรือบูรณะปฏิสังขรณ์ถาวรวัตถุทางพุทธศาสนาต่างๆ ของวัด ในชุมชนบ้านเกิดของเจ้าของบ้านในฝั่งประเทศพม่า ก่อนที่จะอพยพครอบครัวมาที่ฝั่งอำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย โดยเป็นรายการบอกบุญเกี่ยวกับการซ่อมหรือสร้าง พระพุทธรูป อาคารศาสนสถาน หรือบริจาคสมทบทุนเพื่อโอกาสในการศึกษาของพระภิกษุ สามเณร และเด็กยากจนด้อยโอกาส และเมื่อมีใบอนุโมทนาบัตรมาเจ้าของบ้านมักจะนำมาใส่กรอบ แล้วนำมาติดไว้ที่ฝาผนังในบริเวณหิ้งพระ หรือจะใส่ซองไว้แล้วนำมาวางไว้บนหิ้งพระเช่นเดียวกับวัตถุบูชาทางศาสนาอื่นๆ

ในส่วนของสิ่งของบูชาบนหิ้งพระหรือโต๊ะหมู่บูชาของกลุ่มประชากรทั้ง 2 กลุ่ม คือกลุ่มบ้านที่ทำการปลูกสร้างมามากกว่า 20 ปี และกลุ่มที่ทำการปลูกสร้างมาน้อยกว่า 20 ปีของทั้งสองหมู่บ้านนั้น พบว่ามีความเหมือนและคล้ายคลึงกันในด้านองค์ประกอบกล่าวคือมีการจัดกระถางรูป เชิงเทียน แจกันดอกไม้ จ้อ เป็นต้น โดยทั่วไปแล้วจะจัดเครื่องบูชาไว้เป็นคู่ โดยวางไว้ทางด้านซ้ายและด้านขวาของหิ้งพระหรือโต๊ะหมู่บูชา

อย่างไรก็ตามจากการศึกษาพบว่ามีความแตกต่างกันบางส่วนในการจัดเครื่องบูชา โดยพบว่าในกลุ่มประชากรในกลุ่มบ้านที่ทำการปลูกสร้างมามากกว่า 20 ปี จำนวน 3 หลัง ของบ้านป่ายางผาแตก หมู่ 10 ตำบลเวียงพางคำ และ จำนวน 2 หลังของบ้านเกาะทราย หมู่ 7 ตำบลแม่สาย อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย มีการจัดเครื่องบูชาไว้ถึง 5 ชุด จากการสัมภาษณ์สอบถามพบว่าสาเหตุที่จัดเครื่องบูชาจำนวน 5 ชุดนั้นมาจากแนวความคิดเรื่องของชั้น 5 โภคโลก

(5 โภจนา หมายถึง 5 กอง ซึ่งแตกต่างจากแนวความคิดเรื่อง ชั้น 5) จำนวนเครื่องสักการะทั้ง 5 ชุดนี้ มีแนวคิดเพื่อใช้บูชาและสักการะสิ่งสำคัญ 5 ประการ ซึ่งประกอบด้วย

1. ปฐมโภจนา หรือพุทธรัตนโภจนา ใช้สักการะบูชาพระพุทธเจ้า
2. ทุติโยโภจนา หรือธรรมรัตนโภจนา ใช้สักการะบูชาพระธรรม
3. ตะติยะโภจนา หรือสังฆรัตนโภจนา ใช้สักการะบูชาพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า
4. จตุตถะโภจนา หรือกัมมัฏฐานรัตนโภจนา ใช้สักการะบูชาพระกัมมัฏฐาน 2 จำพวก ได้แก่ สมณะกัมมัฏฐาน และวิปัสสนากัมมัฏฐาน
5. ปัญจมะโภจนา หรือครูฐานิยรัตนโภจนา ใช้สักการะบูชาครูบาอาจารย์ผู้อบรมสั่งสอนและผู้ถ่ายทอดวิชาความรู้รวมถึง พ่อ แม่

โดยสรุปแล้วแนวความคิดเรื่องชั้น 5 โภจนามีไว้เพื่อสักการะบูชาพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ และครูบาอาจารย์

จารีตและจริยธรรมที่เกี่ยวข้องกับหิ้งพระ

ผลการศึกษาเรื่องจารีตและจริยธรรมที่เกี่ยวข้องกับหิ้งพระนั้นพบว่าในกลุ่มประชากรทั้ง 2 กลุ่ม คือ กลุ่มบ้านที่ทำการปลูกสร้างมามากกว่า 20 ปี และกลุ่มที่ทำการปลูกสร้างมาน้อยกว่า 20 ปี ของทั้งสองหมู่บ้านนั้น พบว่ามีแนวความคิดที่เกี่ยวข้องกับจารีตและจริยธรรมที่เกี่ยวข้องกับการจัดหิ้งพระคล้ายคลึงกันในประเด็นเรื่องของความประเพณีและแนวทางในการปฏิบัติที่ส่งผลต่อการดำเนินชีวิตหลายประการ ดังต่อไปนี้

ในกลุ่มประชากรที่ทำการปลูกสร้างบ้านมามากกว่า 20 ปีของทั้ง 2 หมู่บ้าน โดยเฉพาะในครอบครัวที่มีผู้สูงอายุเป็นหัวหน้าครอบครัวนั้น มีแนวทางในการปฏิบัติกับหิ้งพระมากกว่าและเข้มข้นกว่า ในกลุ่มประชากรที่ทำการปลูกสร้างบ้านมาน้อยกว่า 20 ปีของทั้ง 2 หมู่บ้าน เพราะเป็นแนวทางปฏิบัติในการดำเนินชีวิตประจำวันของผู้สูงอายุในครอบครัว ที่จะต้องไหว้พระ สวดมนต์และนั่งสมาธิในตอนเช้าและตอนเย็นของทุกวัน เพราะเชื่อว่าจะส่งผลให้ครอบครัวอยู่เย็นเป็นสุข เพราะเกิดความเป็นสิริมงคลให้กับสมาชิกทุกคนในครอบครัว เพราะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้ความคุ้มครองและอวยพรให้สมาชิกในครอบครัวประสบความสำเร็จในการดำเนินชีวิต

ในส่วนของกลุ่มประชากรรุ่นใหม่ที่ทำกรปลูกสร้างบ้านน้อยกว่า 20 ปีของทั้ง 2 หมู่บ้าน โดยเฉพาะในกลุ่มวัยรุ่นนั้น มีแนวกรปฏิบัติที่ค่อนข้างแตกต่างออกไป เพราะจะไม่ไหว้พระ สวดมนต์และนั่งสมาธิในตอนเช้าและตอนเย็นของทุกวันเช่นกลุ่มผู้สูงอายุ แต่เพียงจะยกมือไหว้หิ้งพระก่อนที่จะออกจากบ้านไปทำงานหรือปฏิบัติกรนอกบ้านเท่านั้น เนื่องกรเหตุผลในเรื่องของเวลา และแนวทางในการดำเนินชีวิต อย่างไรก็ตามในประชากรกลุ่มนี้ จะมีการไหว้พระ สวดมนต์อย่างเป็นทางการพร้อมกับสมาชิกลุ่มผู้สูงอายุในครอบครัว หากจะต้องมีการเดินทางไกล หรือจะต้องจากบ้านไปเป็นระยะเวลาาน เพื่อขอพรกรสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้ความคุ้มครองและอวยพรให้ประสบความสำเร็จในการดำเนินกรกรต่าง ๆ

จากการศึกษาพบว่ากลุ่มประชากรทั้ง 2 กลุ่ม คือ กลุ่มบ้านที่ทำกรปลูกสร้างมามากกว่า 20 ปี และกลุ่มที่ทำกรปลูกสร้างม่น้อยกว่า 20 ปีของทั้ง 2 หมู่บ้านนั้นมีแนวความคิดและแนวทางปฏิบัติในการดูแลรักษาหิ้งพระหรือโต๊ะหมู่บูชาคล้ายคลึงกัน โดยทั้งหมดเชื่อว่าเป็นหน้าที่ของแต่ละครอบครัวที่จะต้องดูแลรักษาหิ้งพระหรือโต๊ะหมู่บูชาให้สะอาดและเรียบร้อยอยู่เสมอ การปล่อยปะละเลยไม่ดูแลรักษาหิ้งพระหรือโต๊ะหมู่บูชา นั้น ถือเป็นความผิดจารีตและแสดงถึงความไม่เคารพ ขาดความใส่ใจและความรับผิดชอบของเจ้าของบ้านต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจของสมาชิกทุกคนในครอบครัว และจะส่งผลให้เกิดความเป็นอัปมงคลต่อครอบครัวด้วย นอกเหนือกรจารีตธรรมเนียมในการบูชาที่เป็นปกติเช่นกรไหว้ พระสวดมนต์และนั่งสมาธิเป็นประจำในทุกวันแล้ว จะมีการเปลี่ยนเรื่องบูชาในทุกวันโกนหรือหนึ่งวันก่อนวันพระ

จากการศึกษายังพบอีกว่าในจารีตของการจัดหิ้งพระของกลุ่มประชากรทั้ง 2 กลุ่ม คือ กลุ่มบ้านที่ทำกรปลูกสร้างมามากกว่า 20 ปี และกลุ่มที่ทำกรปลูกสร้างม่น้อยกว่า 20 ปีของทั้ง 2 หมู่บ้านนั้น มีแนวความคิดและแนวทางปฏิบัติในการจัดระเบียบหิ้งพระหรือโต๊ะหมู่บูชาคล้ายคลึงกัน โดยจากการศึกษาพบว่ามีลักษณะการจัดวางหิ้งพระเป็นชั้นลดหลั่นไปตามลำดับบนผนังบ้าน หรือมีการจัดโต๊ะหมู่บูชาเป็นชั้นลดหลั่นกันไป จากที่ได้กล่าวมาแล้วในข้างต้นว่าจากการสังเกตกรจัดหิ้งพระหรือโต๊ะหมู่บูชาของกลุ่มประชากรนั้น มีการจัดวางพระพุทธรูปรูปถ่ายของเจดีย์หรือพระธาตุที่เจ้าของบ้านให้ความนับถือ คัมภีร์ทางศาสนา หนังสือสวดมนต์รูปถ่ายของพระสงฆ์ที่มีชื่อเสียง อีกทั้งยังพบว่ามีกรวางรูปพระบรมฉายาลักษณ์และพระบรม

ฉายาพิเศษลักษณะของบูรพมหากษัตริย์ สมเด็จพระราชินี และเหล่าบรรดาพระบรมวงศานุวงศ์หลายพระองค์บนหิ้งพระอีกด้วย

การจัดวางสิ่งบูชาที่ได้กล่าวมานั้น เป็นการจัดวางไปเป็นตามลำดับชั้นของสำคัญ โดยพบว่าทุกบ้านนั้นจะจัดวางพระพุทธรูป ภาพพระบาท หรือรูปถ่ายพระพุทธรูปไว้ด้านบนสุดเสมอ และมักจะวางหนังสือธรรม หรือหนังสือสวดมนต์เป็นลำดับรองลงมา จากนั้นจึงเป็นรูปพระอริยสงฆ์ ซึ่งมีการจัดวางตามลำดับความสำคัญและการให้ความเคารพนับถือของเจ้าของบ้าน ตามมาด้วยรูปพระบรมฉายาลักษณ์และพระบรมฉายาพิเศษลักษณะของบูรพมหากษัตริย์ สมเด็จพระราชินี และเหล่าบรรดาพระบรมวงศานุวงศ์ ซึ่งจัดเรียงตามลำดับก่อนหลัง เช่นพระบรมฉายาพิเศษของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช (รัชกาลที่ 1) จะถูกวางไว้เหนือพระบรมฉายาลักษณ์ของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช (รัชกาลที่ 9) และรูปถ่ายของบรรพบุรุษในลำดับสุดท้าย

ความเห็นต่อในพิธีกรรมการจัดตั้งหิ้งพระในปัจจุบัน

จากผลการศึกษาเรื่องความเห็นต่อในพิธีกรรมการจัดตั้งหิ้งพระในปัจจุบันของกลุ่มประชากรทั้ง 2 กลุ่ม คือ กลุ่มบ้านที่ทำการปลูกสร้างมากกว่า 20 ปี และกลุ่มที่ทำการปลูกสร้างมาน้อยกว่า 20 ปีของทั้ง 2 หมู่บ้านนั้น พบว่าการจัดตั้งหิ้งพระนั้นยังเป็นสิ่งจำเป็นของครอบครัวชาวพุทธ เพราะเป็นเรื่องที่ปฏิบัติสืบต่อกันมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษ เมื่อเวลาผ่านไปแนวความคิดหลายอย่างในการดำเนินชีวิตได้เปลี่ยนแปลงไป แต่สำหรับกลุ่มประชากรทั้ง 2 กลุ่มนั้นยังถือว่าหิ้งพระนั้นเป็นสิ่งจำเป็น ถึงแม้ว่าขนาดและจำนวนของหิ้งพระนั้นอาจจะเปลี่ยนแปลงไป แต่หิ้งพระนั้นยังเป็นเรื่องจำเป็นเพราะถือเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจของสมาชิกทุกคนในครอบครัว

อภิปรายผลวิจัย

จากการวิจัยพบว่าการจัดหิ้งพระของชาวไทยใหญ่นั้น เป็นตัวอย่างที่ดีและชัดเจนในการยืนยันถึง คติความเชื่อ จารีต ประเพณี และวิถีการดำเนินชีวิตของชาวไทยใหญ่ที่ผูกพันอยู่กับอย่างเหนียวแน่น ซึ่งสะท้อนออกมาในวิถีการปฏิบัติในการจัดตั้งและบูชาหิ้งพระของชาวไทยใหญ่ (Papichit, 2006)

ประเด็นแรกที่พบในงานวิจัยนี้คือ วิธีการมองโลกและการให้ความหมายต่อธรรมชาติและสังคครอบกายของชาวไทใหญ่ผ่านการจัดหิ้งพระ โดยพบว่าทัศนคติของชาวไทใหญ่ต่อโลกและธรรมชาติรอบตัวนั้นสอดคล้องกับวิธีการมองโลกแบบสังคมตะวันตก กล่าวคือมีการจัดลำดับความสำคัญของสรรพสิ่งรอบกายออกเป็นชั้น ๆ (Hierarchy) เช่นการจัดลำดับการให้ความสำคัญเป็นแบบสูง-ต่ำ

ในการจัดหิ้งพระของชาวไทใหญ่นั้น มีการจัดลำดับความสูง-ต่ำของการให้ความสำคัญต่อวัตถุบูชาบนหิ้งพระ โดยเฉพาะการเรียงลำดับของพระรัตนตรัยคือ พระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์เท่านั้น แต่ยักรวมไปถึงในระดับบุคคล ทั้งในเครือญาติ และนอกเครือญาติ เช่นพระอริยสงฆ์ และบุคคลทางการเมืองด้วย เพราะโดยธรรมชาติแล้วมนุษย์เป็นสัตว์สังคมที่จะต้องอยู่ร่วมกัน มนุษย์จึงจำเป็นที่จะต้องหาความหมายให้กับตนเองอยู่เสมอ ๆ การดำรงอยู่ของมนุษย์นั้นไม่สามารถทำได้หากปราศจากเชื่อมโยงความหมาย และความผูกพันกับสิ่งต่าง ๆ รอบกาย ซึ่งจะแตกต่างกันออกไปในแต่ละสังคม

วิธีการจัดหิ้งพระโดยอิงถึงระดับความสูง-ต่ำของการให้ความสำคัญนี้ ส่งผลสะท้อนให้เห็นถึงวิถีในการดำเนินชีวิตประจำวันของชาวไทใหญ่ ที่อิงอยู่กับหลักการนี้เช่นเดียวกัน การใช้ชีวิตของชาวไทใหญ่นั้นจึงมีลักษณะเรียบง่าย นอบน้อมต่อธรรมชาติและสังคครอบตัว มีการกำหนดความหมายและพื้นที่ของตนเองโดยอิงกับความอาวุโสและสถาบันทางสังคม เช่น สถาบันทางศาสนา และสถาบันพระมหากษัตริย์ เป็นต้น (Kulrattanamaneeporn, 2012).

ประเด็นที่สองที่พบในงานวิจัยนี้คือ สำนึกความเป็นชาติพันธุ์ ความรักและผูกพันในถิ่นกำเนิด อันเป็นอัตลักษณ์ของชาวไทใหญ่นั้น เป็นสำนึกที่ถูกสร้างขึ้นอย่างต่อเนื่องผ่านพระพุทธศาสนา โดยสะท้อนผ่านการจัดหิ้งพระของชาวไทใหญ่ ดังที่ได้สำรวจพบเอกสารใบบอกบุญรวมถึงใบอนุโมนาบัตรในการร่วมบริจาค เพื่อทำการสร้างหรือซ่อมแซมศาสนสถานและถาวรวัตถุทางพุทธศาสนาต่างๆ ของวัดในชุมชนบ้านเกิดของเจ้าของบ้านในฝั่งประเทศพม่าหรือบริจาคสมทบทุนเพื่อโอกาสในการศึกษาของพระภิกษุ สามเณร และเด็กยากจนด้อยโอกาสในท้องถิ่นบ้านเกิด รวมถึงการจัดผ้าป่าเพื่อนำเงินไปมอบให้แก่สถาบันทางศาสนาและสถาบันทางการศึกษาในชุมชนบ้านเกิดของเจ้าของบ้านในฝั่งประเทศพม่าด้วย แสดงให้เห็นว่าในการอพยพถิ่นฐานของชาวไทยใหญ่ ไม่ว่าจะด้วยสาเหตุใดก็ตามนั้น ไม่ได้อพยพย้ายถิ่นฐานมาแต่เพียงร่างกายเท่านั้น แต่ยักรักษาจิตวิญญาณ รากเหง้าความเป็นตัวตนมาด้วย เพื่อสะท้อนถึงอัต

ลักษณะว่าตนเองเป็นใคร มาจากไหน เป็นการเชื่อมโยงมิติทางจิตวิญญาณของตนเองกับสิ่งที่เชื่อมั่น ศรัทธา และภูมิหลังของตนเองเข้ากับสำนึกของบ้านเกิดด้วย (Meesathan, 2001)

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะสำหรับการนำไปใช้

เพื่อความเข้าใจในวิถีทางจารีต ประเพณีและความเชื่อของชาวไทใหญ่ ในมิติที่สัมพันธ์กับพระพุทธศาสนา ซึ่งมีความคล้ายคลึงกันกับสังคมไทย เพื่อให้สังคมไทยตระหนักถึงคุณค่าและยอมรับในการดำรงอยู่ร่วมในสังคมเดียวกันบนพื้นฐานวัฒนธรรมเดียวกันได้อย่างมีความสุข

ข้อเสนอแนะสำหรับงานวิจัยในครั้งต่อไป

1. ศึกษาเปรียบเทียบถึงปัจจัยที่สร้างความแตกต่างของอัตลักษณ์ชาวไทใหญ่ในเขตอำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย กับพื้นที่อื่น ๆ
2. ศึกษาถึงการกำหนดช่วงชั้นทางสังคมของชาวไทใหญ่ ผ่านมิติของพระพุทธศาสนา

เอกสารอ้างอิง: References

- ชญาณิศวรรี กุรัตนมณีพรและคณะ. (2555). *การเสริมสร้างค่านิยม: การทบทวนองค์ความรู้และแนวทางการวิจัยด้านค่านิยมไทยในอนาคต*. กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม.
- Kulrattanamaneeporn, C et al. (2012). *Strengthening of Social Value: An Extensive Review Literature and Research Approach of Thai Values in the Future*. Department of Cultural Promotion, Ministry of Culture.
- दनัย ไชโยธา. (2546). *สังคม วัฒนธรรมและประเพณีไทย*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์.
- Chaiyotha, D. (2003). *Thai Society, Culture and Customs*. (2nd Ed.). Bangkok: Odeon Store.

314 วารสาร มจร พุทธปัญญาปริทรรศน์ ปีที่ 4 ฉบับที่ 3 (กันยายน – ธันวาคม 2562)

บรรเทิง พาพิจิตร. (2549). *ประเพณี วัฒนธรรมไทย และคติความเชื่อ*. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์.

Papichit, B. (2006). *Thai Customs, Culture and Beliefs*. Bangkok: Odeon Store.

บุญมี แทนแก้ว. (2539). *จริยศาสตร์*. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์.

Tankeaw, B. (1996). *Ethics*. (3rd Ed.). Bangkok: Odeon Store.

ประเวศ วะสี. (2540). *พระสงฆ์กับการรู้เท่าทันสังคม*. กรุงเทพมหานคร: หมอชาวบ้าน.

Wasi, P. (1997). *Buddhist Monks and Social Awareness*. Bangkok: Moh Chao Ban Publishing House.

มงคล หวังสุขใจ. (2548). *สังคมวิทยาเบื้องต้น*. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศรีปทุม.

Wangsukjai, M. (2005). *Introduction to Sociology*. Bangkok: Sripatum University.

วีระพงศ์ มีสถาน. (2544). *สารานุกรมกลุ่มชาติพันธุ์: ไทใหญ่*. นครปฐม: มหาวิทยาลัยมหิดล.

Meesathan, V. (2001). *Encyclopedia of Ethnic Groups: TaiYai*. Nakhon Pathom. Mahidol University.

สงวน สุทธิเลิศอรุณ. (2543). *พฤติกรรมมนุษย์กับการพัฒนาตน*. กรุงเทพมหานคร: อักษรพิพัฒน์.

Sutthilertarun, S. (2000). *Human Behaviour and Development*. Bangkok: Aksornpipat.

สามารถ จันทร์สุริย์. (2545). *ประเพณีไทยในปัจจุบัน*. กรุงเทพมหานคร: พิซซิ่งเอ็ด.

Chandhrasoon, S. (2002). *Current Thai Customs*. Bangkok: Fishing Ed.

